

До особливостей фінансових потоків в аграрному виробництві слід віднести низьку швидкість обороту оборотного капіталу в сільськогосподарському виробництві, що спричинено однією з особливостей аграрного виробництва – неспівпадіння робочого періоду та періоду виробництва, а отже виникає необхідність зберігання великих обсягів запасів. Взагалі, під час проходження сировиною ланцюга «постачання – виробництво – споживання» відбувається прискорення оборотності оборотних коштів.

Висновки. Отже, впровадження логістичних підходів у підприємницьку діяльність набуває значної актуальності за сучасних умов переходу до ринкових відносин, зокрема це стосується і аграрного виробництва. Це пов'язано з процесами інтеграції, інтенсифікації і розширенням товарно-грошових відносин, пов'язаних між собою галузей, в тому числі виробничої інфраструктури.

Література

1. Бельх С. А. Логистика АПК региона / С. А. Бельх, Д. В. Стаханов. – Ростов – на - Д. : Рост. гос. строит. ун-т, 2000. – 160 с.
2. Гаджинский А. М. Логистика : [учебник для высших и средних специальных заведений]. / Гаджинский А.М. – М. : Маркетинг, 2001. – 396 с.
3. Гордон М. П. Терминалы управляют товародвижением / М. П. Гордон // РИСК. – 1995. – № 4. – С. 19 – 24.
4. Єлисеєв Є. Логистика, покорившая мир. Новая концепция руководства предприятиями / Є. Єлисеєв // Маркетолог. – 2000. – № 9. – С. 12 – 13
5. Косарева Т. В. Аграрна логістика: сутність і багатоаспектність / Т. В. Косарева // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 37 – 43.
6. Модели и методы теории логистики / [под ред. В. С. Лукинского]. – 2-е изд., – СПб. : Питер, 2007. – 448 с.
7. Москвітін Т. Д. Торговельна логістика : [навч. посіб]. / Москвітін Т. Д. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 161 с.
8. Новиков О. А. Логистика и коммерция информационного общества : [учеб. пособие] / О. А. Новиков, Л. А. Мясникова. – СПб., 1995. – 110 с.
9. Окландер М. А. Логістика : [підручник]. / Окландер М. А. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 346 с.
10. Плоткин Б. К. Основы логистики : [учебное пособие]. / Плоткин Б. К. – Л. : ЛФЭИ, 1991. – 54 с.
11. Репич Т. А. Маркетинг и логистика – что важнее? / Т. А. Репич // Мясной Бизнес – 2008. – Май. – С. 86-87.
12. Родников А. Н. Логистика: Терминологический словарь / Родников А. Н. – [2-е изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 352 с.
13. Сіренко І. В. Управління матеріальними потоками промислового підприємства на основі логістичного підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / Сіренко І. В. – Хмельниц., 2002. – 17 с.
14. Сергеев В. И. Логистика в би знесе : [ученик]. / Сергеев В. И. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 608 с.

Надійшла 04.04.2010

УДК 338.24

І. Б. ГАЛЮК

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто кризові явища, які мають місце в Україні та описано їхній вплив на основні складові економічної безпеки держави.

The crisis phenomena which take a place in Ukraine and their influence is described on the basic constituents of economic security of the state are considered.

Ключові слова: криза, циклічність розвитку, економічна безпека.

Забезпечення повноцінних умов економічного розвитку держави ускладнюється на сьогоднішній день цілим рядом факторів. Вони мають вплив різного характеру: позитивного та негативного. Це доволі простий підхід до визначення ступеня впливу різних чинників на рівень економічного розвитку країни, однак вже на даному етапі поділу можна говорити про зв'язок між чинниками економічного розвитку та його ступенем впливу на економічну безпеку держави.

Класиками економічної теорії давно доведено циклічний характер економічного розвитку держави. Кожна країна послідовно проходить наступні етапи [1]: етап «сну» економічної системи – депресія; етап активізації економічного розвитку – поживлення; етап стабілізації економічної активності – підйом; етап

сповільнення економічного розвитку – криза.

Циклічний характер розвитку економічної системи вивчали, аналізували і описували в різні періоди такі вчені, як У.Джевонс, Т.Мальтус, І.Фішер, Р.Хоутрі, М.Туган-Барановський, Г.Кассель, К.Віксель, ДЖ.М.Кейнс, М.Фрідмен, Н. Кондратьєв та інші. Кожна окрема теорія демонструвала причини циклічності економічного розвитку: від циклу переміщення сонячних плям до необхідності оновлення виробничого апарату, що викликано науково-технічним прогресом.

На сьогоднішній день економісти виділяють три принципові підходи до визначення причин циклічності економічного розвитку [2]. Перший підхід передбачає визначальний вплив на економічний розвиток екзогенних (зовнішніх) факторів, до яких можна віднести зміну чисельності населення, рівень науково-технічного прогресу та інноваційної активності, війни, політичні події тощо. У другому підході головними чинниками впливу на економічний розвиток є ендогенні (внутрішні) фактори, а саме: споживання, інвестування та діяльність влади. Третій підхід передбачає комбінацію екзогенних та ендогенних факторів у впливі на економічний розвиток. При цьому екзогенні фактори виступають активізаторами циклу і дають йому початковий поштовх, а ендогенні фактори визначають рівень коливання різних фаз циклу. Іншими словами, дія зовнішніх факторів створює ситуацію, а дія внутрішніх факторів демонструє готовність економічної системи держави справитись із ситуацією і відповідним чином на неї відреагувати.

Таким чином, останній підхід передбачає системний підхід до оцінки впливу внутрішніх та зовнішніх чинників на рівень економічного розвитку. При цьому посилення або послаблення їхньої дії веде до позитивного чи негативного впливу на розвиток економічної системи країни. За умови переважаючої кількості факторів позитивного впливу економічний розвиток активізується і система переходить у фазу поживлення або підйому залежно від набору чинників (мається на увазі співвідношення екзогенних та ендогенних чинників впливу). При активному впливі факторів негативної дії економічний розвиток переходить у фазу кризи та депресії.

Активізація економічного розвитку держави – це етап, який забезпечує економічну стабілізацію. При цьому економічна система характеризується вищим рівнем захищеності від негативного впливу чинників різного роду. При наявності окремих загроз система готова протидіяти їм або послабити їхню негативну дію. Таким чином, можна говорити і про вищий рівень економічної безпеки. І, навпаки, етапи кризи та депресії демонструють низький рівень економічної безпеки держави, що пояснюється великою кількістю впливів негативного характеру та низькою готовністю системи протидіяти загрозам внутрішнього та зовнішнього характеру.

На фоні загальносвітової економічної кризи в Україні присутній цілий ряд криз:

- Структурна криза, яка пов'язана з ростом міжгалузевих диспропорцій. Основною характеристикою даного виду кризи є невідповідність існуючої структури суспільного виробництва умовам ефективного та оптимального використання ресурсів, вимоги до яких змінилися.

В Україні на сьогоднішній день спостерігається ситуація структурної розбалансованості промислового комплексу. Для прикладу, галузева структура світової промисловості має наступний вигляд: машинобудування (40% всієї продукції), хімічна промисловість (більше 15%), харчова (14%), легка промисловість (9%), металургія (7%).

Найбільшу частку в українській структурі промислового виробництва займає металургія – 23%. При цьому слід відзначити, що стан металургійної галузі є складним. За підсумками 12 місяців 2009 року збитки підприємств цієї галузі склали 4,66 млрд. грн. [5]. Основною причиною проблем є застарілі енергоємні технології виробництва, які не виправдовують себе в сьогоднішніх умовах господарювання. Слід зауважити, що металургійна галузь отримує постійні державні дотації. Однак, це не рятує ситуацію. Продукція машинобудування становить невелику частку (14%), що демонструє негативну динаміку структуроутворюючого процесу. Харчова промисловість становить 16%, легка промисловість – 9%. Найбільш швидкозростаючою галуззю є електронна й електротехнічна промисловість [3].

- Галузева криза, яка характеризується спадаючими обсягами виробництва та згортанням господарської діяльності в одній чи кількох галузях народного господарства країни. Результати роботи окремих галузей промисловості за 12 місяців 2009 року демонструють спадний характер показників. Так, відношення обсягів виробництва 2009 р. до 2008 р. становлять по галузях: металургія – 74,4%, машинобудування – 45,1%, радіоелектроніка – 71,2%, хімічна промисловість – 76,8%, деревообробна промисловість – 75,1%, легка промисловість – 74,1% [5]. За період 2009 року по вибраним галузям спостерігається спад виробництва. При цьому найбільш негативна тенденція простежується у галузі машинобудування, де виконання обсягів виробництва 2008 року становить лише 45,1%.

- Часткова криза, яка є наслідком світової економічної кризи і стосується питань зниженої активності банківської системи, сфери грошового обігу, фондового і валютних ринків.

Банківська система України перебуває сьогодні у стані втрати позицій, які вона здобувала протягом тривалого періоду часу. В результаті, спостерігається втрата довіри клієнтської аудиторії, велика сума неповернення кредитів, зменшення обсягів активів банківської системи тощо. За даними НБУ сальдований збиток банківської системи в 2009 році склав 31,492 млрд.грн. проти 7,3 млрд.грн. прибутку в 2008 році.

При цьому із 179 діючих банків, 53 кредитно-фінансових установи отримали сумарний прибуток 3,141 млрд.грн., а 126 банків отримали сумарний збиток у розмірі 34,633 млрд.грн. [6]. В Україні сьогодні є група з 30-50 банків, які знаходяться у переддефолтному стані [7].

За словами президента асоціації українських банків Олександра Сугоняко, станом на 1 січня 2010 року у структурі кредитного портфелю частка проблемних кредитів збільшилась у 3,8 рази. Якщо ж частка проблемних кредитів перевищить 25%, то буде велика ймовірність системної банківської кризи [8].

Таким чином, негативний вплив екзогенних чинників, які представлені загальносвітовою економічною кризою, дав поштовх для негативного прояву ендегенних факторів економічного розвитку України. В такій ситуації можна говорити про послаблення економічної безпеки держави.

Економічна безпека трактується як «стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна направленість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів» [9]. Рівень економічної безпеки може бути оцінений рядом показників: рівнем і якістю життя, темпами інфляції, нормою безробіття, економічним ростом, дефіцитом бюджету, державним боргом, станом золотовалютних резервів, діяльністю тіньової економіки.

Економічна безпека як складова національної безпеки визначає економічне підґрунтя забезпечення демографічної, соціальної, духовно-моральної, політичної, економічної, інформаційної безпеки. Виходячи з умов і факторів впливу на циклічність економічного розвитку, можна стверджувати, що позитивний вплив ендегенних та екзогенних факторів веде до активізації і стабілізації економічного розвитку та підвищення рівня економічної безпеки. Як наслідок, підвищується рівень демографічної, соціальної, духовно-моральної, політичної, екологічної та інформаційної безпеки. Тобто, зростає і рівень національної безпеки.

Якщо розглянути економічну безпеку як окремий об'єкт управління, то вона може бути представлена комплексом наступних елементів:

1. Техніко-економічна складова передбачає можливість здійснювати розширене відновлення виробництва.

В Україні на сьогоднішній день повноцінний процес відновлення виробництва не забезпечується. Причинами такої ситуації є дефіцит коштів на оновлення матеріальної бази, відсутність можливості власними силами провести модернізацію виробництва, дороговизна зарубіжної пропозиції техніки та обладнання, недоліки управлінського характеру тощо. Слід зауважити, що основні фонди української промисловості вкрай зношені. Подекуди знос сягнув більше 50%. В окремих галузях, наприклад, в паливно-енергетичному комплексі, рівень зносу становить 60-80% [10]. На сьогоднішній день знос загального обсягу основних фондів промисловості сягає 67,3% (на суму 276,56 млрд.грн.). При цьому загальна сума інвестицій, яка необхідна для оновлення матеріальної бази промислового сектору, становить 353,9 млрд.грн.[11].

Розвиток вітчизняного машинобудування носить «точковий» характер. Тому частка імпорту машин і обладнання в Україну є значною. За даними 2008 року обсяг імпорту продукції машинобудування склав 26,7 млрд.дол. США, що становить 32,7% всього імпорту держави. У порівнянні з 2004 роком приріст імпорту по даній групі становить 35,3%. Натомість, експорт машин і транспортних засобів складає лише 16% всього експортного обсягу.

Структура української промисловості містить невелику частку підприємств, які орієнтовані на виробництво кінцевої продукції. Переважна кількість підприємств працюють на створення проміжного продукту – сировини. Значна частка експорту зосереджена на товарах з низькою доданою вартістю. Саме тому металургійні та мінеральні продукти займають практично 50% від загального обсягу експорту. Водночас імпорт України зосереджений на товарах з високим рівнем доданої вартості та енергоресурсах [12].

2. Під технологічною складовою економічної безпеки розуміється такий стан розвитку науково-технічного потенціалу, який дозволяє самостійно вирішувати задачі розробки новітніх технологічних рішень і максимально перевести економіку країни на інтенсивну модель розвитку, а в подальшому – на інноваційну модель економічного розвитку.

В Україні потенціал технологічного розвитку представлений достатньо широко, однак відсутнім є механізм ефективного його використання. Згідно з даними 2008 року, інноваційною діяльністю займаються 13% промислових підприємств. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції становить 5,9%. Рівень наукоємності ВВП в Україні є низьким і знизився у порівнянні з 1990 роком майже у 3 рази (в 1990 році наукоємність ВВП становила 3,1%). Рівень фінансування інноваційної діяльності є обмеженим. Так, Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачалось на розвиток науки витратити до 1,7% ВВП, однак фактичний показник витрат складає 0,4% ВВП [13].

Перші кроки у формуванні інноваційної інфраструктури вже зроблені. Офіційно функціонують 12 технологічних парків, діяльність яких направлена на реалізацію механізму взаємодії наукового і виробничого секторів [14].

3. Продовольча складова економічної безпеки передбачає здатність сільськогосподарської сфери економіки забезпечувати населення держави продовольством, а промисловість – необхідною сільському

господарству сировиною.

На сьогодні в Україні граничні рівні ключових індикаторів продовольчої безпеки порушено у частці імпорту основних продуктів харчування. Допустимою вважається ситуація, за якої частка імпортованих продуктів не перевищує 30%. Однак, за даними 2007 року за деякими продуктовими групами цей показник був значно перевищений (імпортовані рибопродукти становили 71,1%, фрукти – 64%, олія – 56,5%) [15]. Показники 2008 року є більш загрозливими. Експерти вже вбачають загрозу виникнення продуктової кризи.

4. Енергетична складова, роль якої у забезпеченні економічної безпеки є значною, передбачає досягнення стабільних поставок енергоносіїв для всього обсягу потреб економічної системи. Визначальне значення енергетичної складової полягає в тому, що вона може стати як обмежувачем економічного розвитку, так і передумовою його активізації. В Україні роль енергетичної складової більше тяжіє до першого варіанту – обмежувального. Високий рівень енергозалежності, енергомісткості ВВП – всі ці та інші показники доводять реальність цього факту.

На сьогодні загальноприйнятим показником енергоефективності є енергоємність ВВП. В Україні цей показник є найвищим (0,89) і перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу у 2,6 рази [16]. Частка витрат на паливно-енергетичні ресурси у собівартості промислової та іншої продукції української економіки складає до 30%, при цьому коливання становлять від 10 до 80% по різних галузях [17]. Рівень енергетичної залежності України теж достатньо високий – 60,7% [16].

5. Управлінська складова економічної безпеки передбачає здатність управлінської ланки держави вести продуману політику економічного розвитку. Тому на перший етап в цьому питанні виходить якість управлінського потенціалу, яка визначається здатністю масштабно і системно мислити, аналізувати, приймати рішення і нести відповідальність за їх виконання, ставити національні інтереси вище особистих.

6. Інформаційна складова економічної безпеки характеризується забезпеченням процесу обміну інформацією (економічною, соціальною, науково-технічною, військовою) всередині країни та з іноземними представниками при гарантії відповідної таємниці ведення справ та бізнесу в інтересах держави, суспільства і господарюючих суб'єктів.

7. Людські ресурси є важливою складовою системи економічної безпеки. Цей вид ресурсу визначає максимальний рівень захищеності економіки, який може бути досягнутий за певних умов життя і господарювання. Швидкі темпи розвитку науки, техніки, систем управління впливають на підвищення вимог до якості людських ресурсів. Якість людських ресурсів можна оцінювати за рівнем культури, освіченості, інтелектуальності, моральності, свідомості тощо. Наявність цих характеристик у широкому діапазоні і глибині прояву визначають здатність населення адекватно сприймати ситуацію, виважено підходити до планування і використання обмежених ресурсів, збереження існуючого потенціалу та пошуку можливостей його нарощування, свідомого розуміння формування основ діяльності на перспективу тощо.

Проведений аналіз основних складових економічної безпеки держав дозволив зробити висновки:

1. При обмеженому забезпеченні оновлення техніко-виробничої системи за рахунок вітчизняного машинобудування і одночасно високому рівні зносу існуючої техніки і обладнання залежність від зовнішніх поставок є високою.

2. Для України в технологічному напрямку нагальними для вирішення є наступні завдання: зниження енергоємності та ресурсоемності суспільного виробництва; поступовий відхід від сировинного експорту і формування наукоємної пропозиції; соціальна спрямованість науково-технічного розвитку, тобто направленість на підвищення якості життя людей. Вирішення цих завдань потребує формування адекватної політики інноваційного розвитку.

3. Важливе значення для вирішення проблем в енергетичному секторі має, насамперед, модернізація паливно-енергетичного комплексу. Вирішення потребує також питання системності енергозабезпечення та диверсифікації джерел постачання палива та енергоресурсів. Світова громада вже визначила орієнтацію на максимальну активізацію використання поновлюваних джерел енергії, що дозволить не лише вирішити питання енергозалежності, але й питання екологічної безпеки довілля. В Україні перехід на нові стандарти роботи слід проводити поступово, з максимальним урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду у вирішенні цих питань та збереженні національних економічних інтересів.

4. Ситуація продуктового забезпечення демонструє загрозливі тенденції високої залежності від зовнішніх поставок. Необхідним є розвиток власного потенціалу, який широко представлений в Україні.

5. Криза управлінського потенціалу в Україні наочно продемонстрована частою зміною уряду, наявністю ряду нормативних і законодавчих документів, які носять формальний характер, невиконанням прийнятих законів тощо.

6. Інформатизація суспільства забезпечує позитивний ефект у підвищенні швидкості обміну даними, доступності інформації, оперативності її отримання тощо. Однак, з іншої сторони, збільшуються темпи промислового шпionaжу, комп'ютерної боротьби з конкурентами та ін.

7. Якість людських ресурсів впливає на рівень висоти нового витка кривої економічного розвитку.

Виходячи з усього вище сказаного, економічну безпеку можна розглядати як складову національної безпеки та як окремий об'єкт управління. Тому при управлінні економічним розвитком задля забезпечення високого рівня економічної безпеки доцільно використовувати системний підхід, який дозволить врахувати

підпорядкованість економічної безпеки як складової національної системи безпеки і її самостійність як окремого об'єкта управління.

Література

1. Лукасьян Г.М. Экономическая теория. – СПб.: Питер, 2007. – 480 с.
2. Шипович Л.Ю. Особенности циклического развития экономики России // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 2 (140). Экономика. – Вып. 18. – С. 27-36.
3. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>.
4. Семеренко О.К. Статистична діагностика структури промисловості України // Економічний простір. – 2009. - №24. – С.161-168.
5. Про підсумки роботи галузей промисловості у 2009 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://industry.kmu.gov.ua>.
6. Сальдований збиток банківської системи України у 2009 р. склав 31,5 млрд.грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://news.finance.ua>.
7. Лямець С. Банки-2009: мертвий кожен третій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.epravda.com.ua>.
8. Радченко О. Збитки банківської системи України у 2009 році склали майже 40 млрд. гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.golosua.com/ekonomika/2010/02/10/zbitki-bankivskoyi-sistemi-ukrayini-u-2009-roci-sk/>
9. Экономическая безопасность. Производство – финансы – банки / Под ред. В.К.Сенчагова. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1998. – 120 с.
10. Прейгер Д.К. Економічний аналіз ефективності виробництва та використання традиційних і альтернативних енергоресурсів // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 27-37.
11. Данилишин Б. Інвестиційні очікування в Україні у 2009 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.radiosvoboda.org>.
12. Устенко О. Ризики 2010 року. До чого готуватися [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.sigma.bleyzer.com>.
13. Інвестиції та інноваційний розвиток: Матеріали до парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // Науково-практичний бюлетень. – 2009. – № 2 (5). – 64 с.
14. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: Збірник / М.В. Стріха, В.С. Шовкалюк, Т.В. Боровіч, Ж.І. Дутчак, А.О. Седов. – К.: Прок-Бізнес, 2009. – 40 с.
15. Концевич В. Продовольча безпека України під загрозою // Львівська газета. – 2008. – № 118 (426). – С. 4.
16. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://search.ligazakon.ua/>.
17. Власюк О.С., Прейгер Д.К. Конкурентоспроможність енергетики: стан, проблеми, перспективи // Стратегічна панорама. – 2009. – № 2. – С. 26-35.

Надійшла 21.03.2010

УДК 65.014.1

О. А. ГАРВАТ

Хмельницький національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Розкрито економічну сутність поняття «організаційна структура», принципи на яких формується організаційна структура, форми структур та їх еволюційний розвиток. Запропоновано науково-теоретичні заходи та практичні рекомендації щодо удосконалення організаційних структур управління підприємств у сучасних умовах господарювання.

Economic essence of concept "organizational structure" is exposed, principles which an organizational structure is formed on, forms of structures and them evolutionary development. Scientific and theoretical measures and practical recommendations are offered on the improvement of organizational structures of management of enterprises in the modern terms.

Ключові слова: організація, структура, форма, організаційна структура, управління, функціонування.

Вступ. Серед ключових пріоритетів економічного розвитку України важливе значення мають: формування приватного сектора економіки, нового класу власників; підтримка розвитку і зміцнення малих і середніх підприємств. При цьому, розвиток підприємництва є однією з неодмінних умов становлення